

KOMUNITNÝ ŽIVOT, ZÁUJMOVO-KULTÚRNA A OSVETOVÁ ČINNOSŤ V OBCI OŠČADNICA V 20. STOROČÍ. KNIŽNICE

DOC. MGR. MARIÁN GRUPAČ, PHD.
MGR. EVA AUGUSTÍNOVÁ, PHD.
PHDR. SLAVKA PITOŇÁKOVÁ, PHD

✉ marian.grupac@fhv.uniza.sk
eva.augustinova@fhv.uniza.sk
slavka.pitonakova@fhv.uniza.sk

🏠 Katedra mediamatiky
a kultúrneho dedičstva
Fakulta humanitných vied
Žilinská univerzita v Žiline

🌐 <https://kmkd.fhv.uniza.sk/>

The initial impetus for writing this article was the fact that Oščadnica is one of the few villages in Slovakia that does not yet have its own monograph mapping its older and more recent history and clarifying its current form and overall character in the cultural, historical and social context. When selecting sources of information, the authors primarily focused on hobby clubs and the village library, which they consider to be main institutions shaping cultural and social life in Oščadnica. At the end of the 18th century, the village of Oščadnica was one of the most important in the Strečno estate. The importance that the village had at the end of the 18th and the middle of the 19th century seems to have dissipated at the beginning of the 20th century. In this article, the authors discuss research and documentation of community activities and associations in the village of Oščadnica. This aspect or even phenomenon plays an important role in the life of the village and its inhabitants and it shapes their overall image, culture, lifestyle and civil, social and political attitudes. The activities of hobbyists and associations in the community naturally and transparently map its character and, not least importantly, they justify membership of the society with which the person identifies, thereby casting light on their actions and their life. The individual facts are arranged chronologically but information from several periods is combined into one record to provide a more fitting and authentic account of the development of the relevant institutions.

Keywords: village of Oščadnica, history of the regions of Slovakia, libraries, community life, culture, education

Prvá oficiálna/písomná informácia o existencii knižnice v Oščadnici je z roku 1952. Informuje, že bola znovu daná do prevádzky obecná knižnica, ktorá bola umiestnená v kultúrnom dome, a jej vedením bol poverený pán Ambróz Lukáč – učiteľ. Aj podľa tohto údaja predpokladáme, že v obci už existovala knižnica aj predtým, ale informácie sú o nej neznáme. Môžeme sa len domnievať, že obec, ktorá patrila počtom obyvateľstva medzi väčšie obce na Slovensku, musela disponovať knižnicou/knižnicami, ktoré by vyplnili, resp. zabezpečili čitateľské potreby obyvateľstva a neboli to len divadelné predstavenia a vystúpenia rôznych súborov, ktoré zabezpečovali kultúrne vyžitie obyvateľov.

Ak sa pozrieme na inštitúcie, ktoré v Oščadnici pôsobili chronologicky, je veľký predpoklad, že minimálne, ak už nie inštitucionalizované knižnice, tak existovali rôzne knižné zbierky.

Možný výskyt knižnej zbierky môžeme detekovať v tunajšom kostole, o ktorom máme prvú správu v kanonickej vizitácii z roku 1798. Podľa nej postavili v Oščadnici drevený kostol. Tento jednoduchý chrám bez veže, chóru, pavlačí a sakristie bol zasvätený uhorskému kráľovi sv. Štefanovi. Kostol slúžil v tejto podobe do roku 1804, keď bol za pomoci farníkov a cirkevnej základiny postavený terajší murovaný kostol s vežou, chórom a sakristiou (*Pamätná kniha*, s. 24-26).

Je viac ako reálne, že kostol/kostoly museli mať knižné zbierky, ktoré slúžili pre bohoslužobnú prax, a kňazi museli mať ďalšiu náboženskú homiletickú literatúru. Ďalšími možnými inštitúciami boli, samozrejme, školy. Najstaršia správa o škole v Oščadnici je zachovaná taktiež vo vyššie uvedenej kanonickej vizitácii. Uvádza sa v nej, že školská budova bola drevená a mala jednu miestnosť. Táto škola, resp. jej budova, slúžila do roku 1825, keď obec postavila novú drevenú školskú budovu s dvomi miestnosťami a bytom pre učiteľa a záhradou susediacou s farskou záhradou. V roku 1872 sa začali v Oščadnici rozhovory medzi zemepánmi a obyvateľmi Oščadnice o postavení murovanej budovy pre rímskokatolícku cirkevnú ľudovú školu, keď zemepáni sľúbili podporiť jej výstavbu sumou 1 000 zlatých (*Kronika*, s. 28-30). Táto škola bola až do roku 1912 jediným vzdelávacím ústavom v obci a mala určite nejakú knižnú zbierku, ktorá slúžila jednak pre učiteľa a jednak pre žiakov.

Ak postúpime chronologicky ďalej, vieme, že vyššie uvedená škola/školy a ich výstavba bola podporená zemepánmi a obyvateľmi mesta a nespádala pod nariadenie ministra cirkevnej a školskej správy č. 2 872 zo 4. marca 1871, ktoré hovorí, že učiteľská

knižnica obecnej školy by sa mala stať obecnou knižnicou, čo sa však pravdepodobne nestalo.

V Rakúsko-Uhorsku boli koncom 19. a začiatkom 20. storočia silné tlaky zo strany vlády na zakladanie rôznych typov ľudových knižníc, ktorých dôvodom bola najmä maďarizácia obyvateľstva, čo explicitne vyplýva zo zoznamov kníh, ktoré mali tieto knižnice zabezpečiť zo štátnej podpory. Zaujímalo nás, či súdobé štatistické prehľady knižníc evidujú takúto knižnicu aj v Oščadnici, ktorá v skúmaných rokoch tvorby a vydávania štatistík počas piatich oficiálnych sčítaní ľudu mala od 2 702 do 3 090 obyvateľov.¹ Naše výskumy však hypotézu nepotvrdili a štatistické výkazy z rokov 1886 (György 1886), 1900 (Magyar Minerva 1900), 1901 – 1902 (Magyar Minerva 1902), 1904 (Magyar Minerva 1904), 1912 (Magyar Minerva 1912), 1915 (Magyar Minerva 1915) vôbec knižnicu v Oščadnici neevidujú, a to ani ľudovú, ani hospodársku ľudovú a ani putovnú knižnicu, čo boli tri základné typy ľudových knižníc, ktoré koncom 19. a začiatkom 20. storočia boli takmer v každej obci.

Existenciu ďalšej knižnice si vieme predstaviť aj napríklad v kaštieli, ktorý postavil v rokoch 1910 – 1913 gróf Valentín de Ballestrem (1860 – 1920).² Gróf Ballestrem pochádzal z rodiny zo severného Talianska, patrila medzi najbohatších priemyselníkov v Európe. Podnikal hlavne v Sliezske, kde mal valcovne a hute. Pri kaštieli zriadil aj park, ktorý dnes stále existuje ako prírodný park a na rozlohe približne dvoch hektárov sa nachádzajú domáce i cudzokrajné dreviny. A práve kvôli jeho záľube v botanike môžeme predpokladať, že súčasťou kaštiela bola aj odborná knižnica, ktorá slúžila majiteľovi pri tejto jeho záľube.³

Prvé písomné zmienky o reálnych knižniciach v Oščadnici nachádzame v druhom zväzku kroniky obce Oščadnica, ktorý dokumentuje obdobie od roku 1944 do roku 1990 a začali ju písať 28. mája 1956. V texte zhrňujúcom udalosti v Oščadnici od roku 1944 do roku 1956 sa uvádza, že čo sa týka kultúrnych ustanovizní dokončila sa výstavba kultúrneho domu (1945) a v celej obci iné „kultúrne podniky“ neboli. Vieme tiež, že v tomto roku boli zrušené všetky spolky a organizácie, ktoré nepredložili svoje stanovky na schválenie. Kronikár taktiež vyjadruje nádej, že pred vojnou bol v obci čulý kultúrny život a po vojne, založením Miestnej osvetovej rady (12. 5. 1946), sa určite opätovne rozprúdi.

Opisujúc udalosti v roku 1952 sa autor textu zmieňuje aj o tom, že „bola znovu daná do prevádzky obecná knižnica, ktorá bola umiestnená v kultúrnom dome a jej vedením bol poverený pán Ambróz Lukáč – učiteľ“ (*Kro-*

nika, s. 49), ktorý bol súčasne aj podľa vyššie spomínanej obecnej kroniky miestnym kronikárom, o čom sa v tomto dokumente aj sám zmieňuje týmto spôsobom: „Na tento čas zastávam mimoškolské funkcie: knihovníka knižnice Osvetovej besedy, správcu štátneho kina „Svet“ a teraz som i kronikár“ (Kronika, s. 5). Je to vlastne zatiaľ prvá faktická a dohľadateľná informácia o existencii knižnice a predpokladáme, že knižnica už existovala a činnosť na určitú časť prerušila. Či knižnica osvetovej besedy bola aj obecnou knižnicou, by sme síce mohli predpokladať, avšak vieme, že obecná knižnica bola v osvetovej besede len „v podnájme“. Postupne sa však zistilo, že tieto priestory pre knižnicu neboli vhodné. Častokrát sa stalo, že pri hre a tancovačkách boli porozbíjané okná a dvere a zbierky neboli chránené. Tým, že knižnica už v tom čase vyvíjala pomerne aktívnu činnosť, musela byť premiestnená do zasadacej miestnosti miestneho národného výboru. Záujem o kultúru i čítanie a vypožičiavanie kníh rástol. V roku 1959 napredovala činnosť teraz už ľudovej knižnice, mala 427 čitateľov, ktorí si vypožičali 5 250 kníh (Kronika, s. 114). Kronika aj v ďalších rokoch zaznamenáva aktivity knižnice, ale najmä v zmysle uvádzania počtu čitateľov a počtu výpožičiek. Ďalším zaujímavým údajom z roku 1967 je informácia, že obecné knižnice pomáhajú tiež pri vzdelávaní obyvateľstva. Asi nie je zaujímavé, že pomáhajú pri vzdelávaní, avšak interesantné je to, že sa hovorí o obecných knižniciach v množnom čísle, čiže knižnica/ústredná obecná knižnica mala viaceré pobočky, a to v Rovniach a na Vyšnom konci⁴ (Kronika, s. 159).

Knižnica sa podľa kroniky borila s priestorovými problémami. V Ošchadnici sa v tom čase budoval dom služieb. Pôvodne jednoposchodovú budovu, tým že miestny národný výbor už nemohol poskytovať dostatok priestoru pre kultúrne podujatia a knižnicu, sa rozhodli navýšiť o jedno podlažie, čím sa získali priestory pre tieto aktivity i knižnicu. V roku 1968 „mala za celý rok 3 200 vypožičaných kníh, čo je radostné konštatovanie. Veď celá obec má ku dňu 31. decembra 1968 5 800 obyvateľov“ (Kronika, s. 190). 1. januára 1969 boli zrušené knižnice osvetových izieb v Rovniach, Vyšnom konci a tzv. ústredná knižnica. Všetky knihy boli sústredené do ústredia obce, kde pre tento účel získala vyhovujúce priestory a knižnica dostala názov miestna ľudová knižnica. Bola umiestnená v „spolku“ na poschodí. V knižnici bola menšia čítareň. Knihy sa začali vypožičiavať 18. apríla 1969, a to dvakrát do týždňa v stredu od 16:00 hod. do 19:30 hod. a v piatok od 14:00 hod. do 19:30 hod. Knihovníkom bol zástupca riaditeľa základnej deväťročnej školy Ján Jurký, ktorý

pracoval v knižnici už dlhé roky⁵ (Kronika, s. 159). Knižnica mala dostatok literatúry pre všetky vrstvy obyvateľstva, čo sa nakoniec prejavilo aj vo zvýšení počtu čitateľov na 500. K zvýšeniu počtu čitateľov určite prispelo aj založenie viacerých pobočiek knižnice, a to na základnej deväťročnej škole, Nižnom i Vyšnom konci. Stretávame sa tu však aj s kritikou, že knižnica zaostáva v získavaní dospelých čitateľov, a z toho dedukujeme, že sa zvýšil záujem o čítanie u mládeže (Kronika, s. 223). V roku 1972 môžeme konštatovať, že v obci bola jedna centrálna knižnica s pobočkami. Ďalšie knižné zbierky – žiacke a učiteľské knižnice boli aj na všetkých školách. Kedy vznikli a aká je ich história sú zatiaľ neznámymi skutočnosťami, ktoré by nám mohli objasniť záznamy v školských kronikách, ktorých existencia zatiaľ nie je explicitne potvrdená. Knižnica je naďalej otvorená v tradičné dni, v stredu a v piatok v popoludňajších hodinách a knihovníkom bol v tom čase ešte stále Ján Jurký⁶ (Kronika, s. 257). V ďalších rokoch sa počet čitateľov znižoval, a tým logicky klesal aj počet výpožičiek. V roku 1972 sa upravili priestory bytu lekára v kultúrnom dome a knižnica sa opäť sťahovala. Tým že knižnica získala vyhovujúce priestory, navštívilo ju i viac čitateľov a kronikár poznamenáva, že sa to mohlo stať aj kvôli dobrej spolupráci škôl a dedinského rozhlasu, ktorý propagoval návštevy v knižnici (Kronika, s. 305).

V roku 1978 mala knižnica takmer 9-tisíc zväzkov kníh a 35 titulov časopisov. Tým že mala viac ako dve tretiny detských čitateľov, aj akvizícia sa sústreďovala na typ literatúry vhodný najmä pre mladšiu vekovú kategóriu. Detská literatúra tvorila tretinu fondu, druhá tretina patrila beletrii a posledná patrila odbornej literatúre. Medzi najčítanejšie časopisy patrili *Život*, *Slovenka*, *Móda*, *Žena a móda*, *Dorka*, *Svet socializmu* a *Kamarát* (Kronika, s. 348-349).

Knižnica naďalej stráдалa, čo sa týka veľkosti priestorov. Pracovníčky miestnej ľudovej knižnice sa aktívne zúčastňovali a organizovali aj kultúrno-výchovné práce v spolupráci s učiteľmi.⁷ Bývalý lekárov byt v kultúrnom dome bol kapacitne nedostačujúci a priestorovo pre knižnicu nevyhovujúci. V roku 1989 sa začalo s rekonštrukciou priestorov kultúrneho domu a knižnica, ktorá si napriek možno niekedy komplikovanej priestorovej situácii zachovala vernosť takmer 6-tisíc čitateľov, sa presťahovala do nových priestorov. Tento príbeh knižnice/knižníc sme mohli napísať len na základe existencie miestnych kroník, pretože oficiálne a iné relevantné písomné dokumenty nie sú k dispozícii, resp. nemáme zatiaľ vedomosť o ich existencii.

POZNÁMKY

- ¹ Sčítanie ľudu z rokov 1869 – 1910 (1869 – 2 702 obyvateľov; 1880 – 2 994 obyvateľov; 1890 – 3 124 obyvateľov; 1900 – 3 275 obyvateľov; 1910 – 3 090 obyvateľov). Bližšie pozri 1910. évi népszámlálás: 1. A népesség főbb adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint (1912): II. Részletes kimutatások: 3. A községek polgári népessége a legutóbbi öt népszámlálás szerint: I. Magyarországs.
- ² Gróf postavil aj zámok v Kuneráde.
- ³ V roku 1976 získala kaštieľ do svojho majetku Kysucká galéria v Čadci. Po následnej rekonštrukcii budovy boli sprístupnené prvé expozície 27. novembra 1981. Kaštieľ aj s príslušným lesoparkom bol vyhlásený za národnú kultúrnu pamiatku Slovenskej republiky v rámci chránenej krajiny oblasti Kysuce.
- ⁴ V tomto roku bolo vypožičaných 2 318 kníh v ústredí, v Rovniach 637 a na Vyšnom konci 489.
- ⁵ Knižnica mala 3 832 zväzkov kníh a 319 čitateľov, vypožičalo sa 1 400 kníh.
- ⁶ Knižnica mala 584 čitateľov, 5 405 zväzkov kníh a v danom roku vypožičala 7 600 kníh.
- ⁷ Besedy k výročiam narodenia a úmrtia významných slovenských spisovateľov, besedy so spisovateľmi, besedy o knihách, súťaže v kreslení, kvízy atď.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

1910. évi népszámlálás: 1. A népesség főbb adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint (1912): II. Részletes kimutatások: 3. A községek polgári népessége a legutóbbi öt népszámlálás szerint: I. Magyarországs. Dostupné na: https://library.hungaricana.hu/en/view/NEDA_1910_01/?query=Szencz&pg=862&layout=s
- GYÖRGY, Aladár, 1886. Magyarország köz- és magánkönyvtárai 1885-ben. Budapest: Az Athenaeum R. Társ. Könyvnyomdája.
- Magyar Minerva*: A magyarországi múzeumok és könyvtárak címkönyve. I. Évfolyam. 1900. Gróf Széchenyi Ferencz arczképével. Budapest: Kiadja az Athenaeum Irod. És Nyomdai R. Társulat, 1900. xviii, [2], 391 s.
- Magyar Minerva*: A magyarországi múzeumok és könyvtárak címkönyve. II. Évfolyam. 1901 – 1902. Gróf Batthyány Ignác arczképével. Budapest: Kiadja az Athenaeum Irod. És Nyomdai R. Társulat, 1902. xxxii, 550 s.
- Magyar Minerva*: A magyarországi múzeumok és könyvtárak címkönyve. III. Évfolyam. 1903 – 1904. Budapest: Az Athenaeum Irodalmi És Nyomdai R.-Társulat Nyomása, 1904. vi, 934 s.
- Magyar Minerva*: A magyarországi múzeumok és könyvtárak címkönyve. IV. Évfolyam. 1904 – 1911. Budapest: Az Athenaeum Irodalmi És Nyomdai R.-T. Nyomása, 1912. iv, 1 039 s.
- Magyar Minerva*: A magyarországi múzeumok és könyvtárak címkönyve. V. Évfolyam. 1912 – 1913. Budapest: Az Athenaeum Részvénytársulat Nyomása, 1915. vi, 1127 s.
- Obecný úrad Oščadnica, Kronika 1949 – 1990.*
- Obecný úrad Oščadnica, Pamätná kniha obce Oščadnica od roku 1934 do 1944.*